

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE

Josipa Liker

**UTJECAJ ŠUMSKOG KRAJOLIKA NA OBLIKOVANJE
ODNOSA MEĐU STANOVNICIMA GORSKOG KOTARA**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc.dr.sc. Sarah Czerny

Rijeka, 29.08.2016.

SAŽETAK

Šuma je sastavni dio života stanovnika Gorskog kotara te uvelike uvjetuje njihov način života i međuljudske odnose. U prvom dijelu rada bavit ću se geografskim položajem, reljefom, klimom, tlom i krajolikom navedene regije. Drugi dio posvetit ću turizmu, koji postaje jedan od glavnih izvora prihoda, dok ću u trećem dijelu govoriti o povijesti šumarstva u Gorskom kotaru te staroj goranskoj pilani jarmači. U četvrtom, ujedno i zadnjem djelu rada, posvetit ću se promišljanju o tome kako se promijenio odnos ljudi prema životu u šumom okruženim mjestima.

Istraživanja su provedena metodom intervjua, deskripcije, kompilacije i povijesnom metodom.

KLJUČNE RIJEČI

Gorski kotar, šuma, šumarstvo, krajolik, priroda, drvo, turizam, odnosi među ljudima

1. Uvod

„*Drvo prati čovjeka od kolijevke pa do groba*“ (Pleše-Lukeža 1997: 38) rečenica je kojom se može opisati život svakog stanovnika Gorskog kotara, ali i svih drugih dijelova planete. Poznata pjesma autora Khalila Gibrana „Molitva šume“ glasi:

*„Čovječe, kad pored mene prođeš
nemoj podići ruku ni na jedno stablo,
ni na jedan grm.*

Nemoj me nepromišljeno ozlijediti.

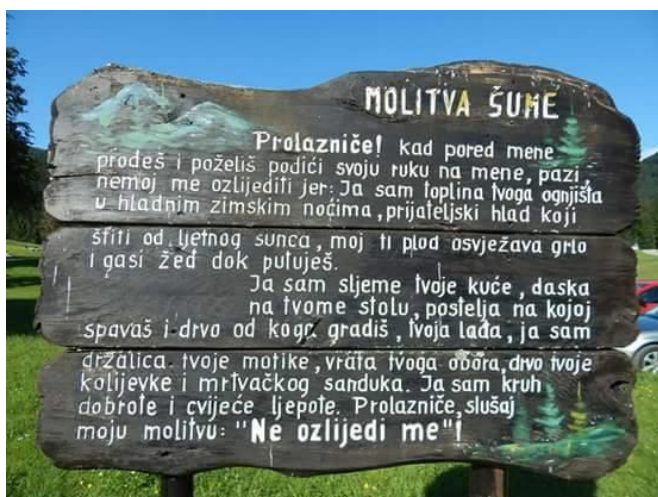
*Ja sam toplina tvog doma i ognjišta
u hladnim zimskim noćima,
prijateljski hlad i štiti od vreline
ljetnoga sunca.*

*Ja sam drvo tvoje kolijevke,
sljeme tvoje kuće, daska tvog stola,
postelja na kojoj spavaš
i odmorište vječnog počinka.*

Čovječe, poslušaj me i usliši molitvu moju.

*Ne ruši me nepotrebno, ne spaljuj me,
nepažnjom, ne sijeci me nerazumno,
ne ozlijedi me bezobzirno.“* (www.pjesmicezadjecu.com)

Koliko šuma značenje ima za stanovnike Gorskog kotara pokazuje i činjenica da se ova pjesma nalazi napisana na tabli u malom goranskom selu Lividraga te svakog čovjeka osobno poziva na pažnju.

Slika 1 - Molitva šume

Šumovit i brdovit krajolik Gorskog kotara definira i određuje život svojih stanovnika. Upravo iz tog razloga odlučila sam se pozabaviti ovom temom. U prvom dijelu rada govorit ću o geografskom položaju, reljefu, tlu i krajoliku navedene regije. Pošto krajolik uvelike usmjerava turizma nadalje ću pisati o nekima od poznatih goranskih turističkih odredišta te manifestacijama vezanim uz njih. Zeleni vir bio je domaćin Festivala malina, Skračka draga već nekoliko godina za redom na poznatom Woodrock festivalu ugošćuje brojne ljubitelje rock glazbe, dok je Skrački Vrh poznato planinarsko odredište i mjesto na koje se hodočasti na blagdan Velike gospe. Golubinjak je godinama područje na kojem se natječu šumari, a 2016. godine prvi puta je bio domaćin manifestacije „Noć skulptura“. Često se postavlja pitanje može li se šumski krajolik Gorskog kotara zbog brojnih ljudskih djelatnosti vezanih uz šumu uopće nazvati prirodnim. Izvor rijeke Kupe pokazuje da itekako može. Muzejom šumarstva, lova i ribolova koji se nalazi u Brodu na Kupi odana je počast goranskim šumama te sam zbog toga odlučila napisati nešto o njemu. Sve lokacije i događaje o kojima ću pisati u nastavku osobno sam posjetila. Veoma je važna povijest gospodarenja šumama i povijest šumarstva općenito pa ću se u trećem dijelu pozabaviti ovom temom. Stare goranske pilane hranile su brojne obitelji, a na imanju „Stara žaga“ u Hlevcima nalazi se jedna koja je još uvijek sposobna za rad. Zadnji, četvrti dio rada posvetila sam promišljanju o tome kako se promijenilo mišljenje ljudi o životu u šumom okruženim krajevima. Dok je nekad bilo popularno bježati sa sela u velike gradove, danas se sve veći broj ljudi vraća u Gorski kotar. Mirnoća i ljepota goranske šume privlači brojne turiste pa su se mnogi odlučili posvetiti radu na seoskom turizmu.

2. Geografski položaj i reljef Gorskog kotara

„Između Primorske i Panonske Hrvatske, između sjevernojadranske obale i nizine Središnje Hrvatske, na relativno uskom pojasu smjestila se „zeleno oaza“ – Gorska Hrvatska“ (Jakša-Opačić 2015: 6). Krška regija Dinarida dijeli se na tri manje cjeline – Liku, Ogulinsko-plašćansku udolinu i Gorski kotar. Zbog nepreglednih zelenih šuma Gorski kotar često dobiva epitet „zelenih pluća“ ili „zelenog srca“ Hrvatske. Zbog izvrsne prometne povezanosti on postaje omiljeno turističko odredište svih ljudi željnih odmora na svježem zraku. Važno je napomenuti kako kroz ovaj dio Hrvatske prolaze dvije veoma važne ceste: Karolina i Lujzijana (Jakša-Opačić 2015). „Lujzinska cesta spaja grad Karlovac sa Rijekom i morem. Već prije Lujzinske ceste postojale su dvije ceste, koje su spajale grad Karlovac s morem, i to Karolinska cesta i Josipova cesta. Ali obje ove ceste nijesu zadovoljavale svim ondašnjim potrebama i zahtjevima, jer se njima teško vozilo...“ (Strohal 1993: 19) Lujzijana i danas ima veliku važnost, ali izgradnjom Autoceste Rijeka-Zagreb gubi svoj prijašnji značaj. Ipak stare ceste su i danas veoma važne jer su nezaobilazne za sve oni koji žele uživati u ljepotama Gorskog kotara. Također, ovim prostorom prolazi i željeznička pruga.

Slika 2 - prikaz Lujzijane i Karoline na karti

No nije uvijek bilo tako. Do 18. stoljeća kroz ovu regiju nije bilo prikladnih prometnica. Iz tog razloga do pred otprilike 250 godina Gorski kotar bio je malo poznat u ostalim dijelovima Hrvatske. Na starim zemljovidima prikazivan je kao gorovit i pust s oznakom *Hortus diabolicus* – Vražji vrt. Sve do 18. stoljeća bilo je jako malo stalnih naselja te su ona imala slabu povezanost i prema sjeveru i prema jugu (Marković 2003).

Gorski kotar smješten je na krajnjem sjeverozapadnom dijelu Gorske Hrvatske uz samu granicu sa Slovenijom. U prostoru nije jasno određen, a njegov središnji prostor zauzima širi pojas prometnog koridora kojim prolaze ranije spomenute prometnice koje povezuju Karlovac i Rijeku (Marković 2003). Obrubljuju ga neke od najviših hrvatskih planina kao što su Risnjak, Snježnik i Bjelolasica te zbog toga privlači mnoge planinare. Čiste rijeke privlače ljubitelje ribolova, ali u novije vrijeme su popularnije zbog raftinga koji se sve više razvija (Jakša-Opačić 2008.). Oko koridora leže goranska naselja Lič, Fužine, Lokve, Delnice, Skrad, Mrkopalj, Ravna Gora i Vrbovsko. Sjevernije i južnije nalazi se slabije naseljeni kraj u kojem dominiraju planinski masivi i obruč s prostranim šumama. U ovom dijelu također se prostire područje Nacionalnog parka Risnjak. Od većih mjesta važno je spomenuti Čabar, Gerovo, Prezid, Crni Lug i Mrzle Vodice (Marković 2003). Područje gorskog kotara broji 9 općina, a to su: Čabar, Delnice, Skrad, Brod Moravice, Vrbovsko, Ravna Gora, Lokve, Fužine i Mrkopalj. „Iz prostornih odnosa što ih otkrivaju karte nastaju geografske hipoteze, a rezultati geografskoga istraživanja u pravilu se predočuju u kartografskom obliku“ (Cosgrove u Atkinson, Jackson, Sibley i Washbourne 2008: 55).

Slika 3 - geografski položaj Gorskog kotara u Republici Hrvatskoj

Slika 4 - prikaz općina u Gorkom kotaru

2.1 Klima

Kada se govori o šumama svakako je važno spomenuti i klimu. Klima u Gorskom kotaru je umjereno topla kišna što zasigurno pogoduje rastu i razvoju šume. Sušnih razdoblja nema, a oborine su podjednako razdijeljene kroz cijelu godinu. Najsuši dio godine pada u najtoplije godišnje doba tj. ljeto. Maksimum oborina bilježi se u kasnoj jeseni (Seletković i Katušin 1992)

Srednja temperatura zraka se postupno smanjuje s povećanjem nadmorske visine od kontinentalnog i primorskog područja hrastovih šuma, preko različitih pojasa šume bukve, pa sve do zone klekovine bora krivulja. Najhladniji mjesec je siječanj, a najtopliji srpanj (Bertović, Martinović 1981)

2.1.1 Ledolom

Klima u Gorskom kotaru pogoduje stvaranju snježnog pokrivača na koji su ovdašnji stanovnici navikli te ga čak i s nestrpljenjem očekuju. Ali nemali broj puta priroda neugodno iznenadi čovjeka. Početkom veljače 2014. godine Gorski kotar doživio je jednu od najvećih prirodnih katastrofa. Zbog ledenog nevremena nastala je golema šteta koja će se morati godinama otklanjati. „Apokaliptični prizori, gotovo u svakom dijelu ovoga kraja, podsjećali su na ratna razaranja, a ne na vremensku nepogodu. Uništene šume pod naslagama leda, zatrpane prometnice naslagama srušenog zaleđenog drveća, uništeni i pokidani električni vodovi, srušeni dalekovodi podsjećali su više na ledeno doba negoli na kraj koji je svima poznat kako zeleno srce Hrvatske“ (Pleše 2014:5).

Slika 5 - posljedice ledene kiše

Da bi se ovu katastrofu bar malo ublažilo, uz nadljudske napore svih raspoloživih snaga, lokalnih šumarija Gorskoga kotara, vatrogasnih postrojbi, komunalnih radnika, zaposlenika HEP-a te uz ispomoć Primorsko Goranske županije nastojalo se neprekidnim radom na terenu

pomoću u vraćanju života ovog predjela u normalu. Župan Zlatko Komadina za područje Gorskoga kotara proglasio je elementarnu nepogodu. Ledolom je najviše štete nanio na područjima šumarija Fužine, Lokve, Mrkopalj, Crni Lug, Gerovo, Tršće i Prezid. Najviše je stradala bjelogorična šuma tj. stabla bukve i javora. U razmjere ove prirodne katastrofe uvjerali su se i premijer Zoran Milanović te tadašnji predsjednik Ivo Josipović kada su obišli stradale terene Gorskoga kotara (Pleše 2014). Za državne šume financijska šteta je oko 80 milijuna kuna, dok se u privatnim procjenjuje na oko 17 milijuna kuna. Osim šume stradala je i jelenska i srneća divljač pogotovo u kanjonu rijeke Kupe.

Osim što se radi o ogromnoj količini uništene drvene mase, valja istaknuti kako je ledolom iza sebe ostavio i veliku ekološku katastrofu. Zbog uništenih stabala pojačana je erozija i ispiranje tla. Također, narušena je i estetska funkcija šume te će biti potreba desetljeća dok se ona vizualno ne oporavi. Čak ni najstariji stanovnici ovoga kraja ne pamte prirodnu katastrofu poput ove (Pleše 2014). Ovaj nemili događaj ujedinio je stanovnike Gorskog kotara koji su zajedničkim snagama i naporima, koliko je bilo u njihovoj moći, pohrlili umanjiti nastalu štetu.

2.2 Tlo

Za biljnu proizvodnu tlo je osnovni činilac te o njemu ovisi koje se šumske i druge biljne vrste prirodno razvijaju, koje se mogu umjetno uzgojiti, ali i koliki se prinosi mogu očekivati i postići. U području Gorskog kotara šumska tla su posebno značajna i čine oko dvije trećine površine (Bertović, Martinović: 1981)

Tlo šumovitog gorsko – pretplaninskog prostora pojasa dinarskog sustava najvećim se dijelom razvija na čistim vapnencima i dolomitima. Vegetacijski pojasevi nižu se prema modelu visinske raščlanjenosti vegetacije i to od područja gorske bukove šume, preko bukovo-jelovih šuma do pretplaninskih bukovih šuma. Gorske bukove šume i bukovo-jelove šume spadaju po prostranstvu i proizvodnosti u najvrijednije šume u Hrvatskoj. Najzastupljenija je crnica tj. smeđe tlo te je ona glavno obilježje strukture zemljišnog pokrova Gorskog kotara (Mayer: 1992).

2.3 Krajoblik

Tlo pripomaže nastanku i stvaranju krajolika. *„Iako granice između okolnih regija nije uvijek moguće lako odrediti, područje goranske regije sadrži sljedeće prevladavajuće prostorno-zemljopisne goranske značajke: planinski kraj s malim izoliranim krškim*

proširenjima, bogat i bujan šumski prostor s povezanim krčevinama u pretežno središnjem prostoru, prirodni i veoma zeleni prostori s brojnim reliktnim i endemičnim vrstama vegetacije, slikovite riječne i potočne doline sa zanimljivim kanjonskim oblicima i podzemnim krškim pojavama“ (Batina 2004: 178-179).

U kulturnoj geografiji krajolik se definira kao aktivno utjelovljenje društvenih odnosa koji sudjeluju u njegovu stvaranju. On je i ishod i medij društvenih odnosa, i rezultat i ulazna vrijednost specifičnih odnosa produkcije i reprodukcije (Mitchell u Atkinson, Jackson, Sibley i Washbourne 2008). David Harvey definira krajolik kao „*geografski uređenu, složenu, sastavljenu robu koja je fiksirana u prostoru te je stoga znatno drugačija od mnogih drugih roba koje su u slobodnijem optičaju*“ (Mitchell u Atkinson, Jackson, Sibley i Washbourne 2008:82). Fiksirani okoliš funkcionira kao golemi sustav resursa koji su ljudi sami stvorili te on obuhvaća upotrebe vrijednosti ugrađene u fizički krajolik koji se može upotrebljavati za proizvodnu razmjenu i potrošnju (Mitchell u Atkinson, Jackson, Sibley i Washbourne 2008).

Možemo li uopće govoriti o „prirodnom“ krajoliku kada govorimo o krajoliku goranskih šuma. Koliko je neki krajolik uopće prirodan? Izgled šume veoma je često produkt ljudske djelatnosti. Krčenjem šume stvaraju se oranice, a šumari svakodnevno ruše drveće koje se kasnije koristi u razne svrhe. Da bi se privukao čim veći broj turista, mnoge prirodne ljepote prilagođavaju se. Izgrađuju se mostići, staze ili stepenice. Gdje god ljudska ruka dotakne i na bilo koji način oblikuje krajolik imamo li pravo i dalje nazivati ga prirodnim? Zaslužuje li ta „priroda“ promjene zato da bi se privukli turisti i zaradio se novac? Imamo li pravo na krajolik gledati kao na robu koja se kupuje, prodaje ili iznajmljuje?

3. Turizam u Gorskom kotaru

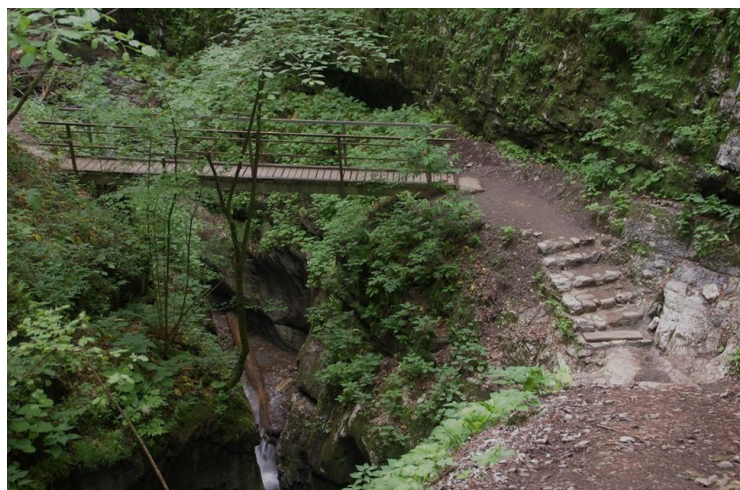
Veoma je neobično o krajoliku razmišljati na ideologiziran način ali ljudska intervencija u prirodu većinom se događa zbog materijalne koristi. Turizam je gospodarska grana koja donosi najviše novaca Republici Hrvatskoj. Među najpoznatijim izletištima i turističkim odredištima u Gorskom kotaru svakako su Zeleni vir, te Skračka draga i Skrački vrh nedaleko od Skrada. Također, veoma je posjećen i Golubinjak koji se nalazi oko jedan kilometar istočno od Lokava. Ove prirodne ljepote zbog brojnih manifestacija ali i predivne prirode svake godine posjete brojni domaći i strani turisti. Među morem turističkih odredišta pronašla sam jedno čija je prirodna gotovo pa netaknuta od strane ljudske ruke. Izvor rijeke Kupe svojom ljepotom privlači brojne turiste ali zbog dosta nepristupačnog prilaza rijetki ga se odluče i posjetiti. Ovdje je snaga prirode toliko jaka te bi bilo kakav pokušaj izmjene krajolika i njegovog prilagođavanja turistima bio poput borbe s vjetrenjačama. Onima koji vole prirodu, ali ne i duga pješaćenja, preporuča se posjetiti Muzej šumarstva, lova i ribolova u Brodu na Kupi.

3.1 Zeleni vir

Nedaleko od Skrada nalazi se pravi mali goranski prirodni biser Zeleni vir. Ime je dobio po zelenkastoj vodi iz jezera koje nastaje u špilji koja se tamo nalazi. Ovo područje proglašeno je 1962. godine posebnim geomorfološkim rezervatom. Nalazi se na 302 metra nadmorske visine te je okruženo prekrasnom zelenom šumom. Posjetila sam ga nebrojeno mnogo puta, a svakim novim posjetom kao da sve više uživam i otkrivam njegove nove prirodne ljepote. Ima nekoliko staza kojima se može doći do ovog izletišta, a meni osobno najdraža je ona koja od željezničke postaje Skrad, po strmoj i šumovitoj padini, vodi do odredišta (www.idemvan.hr).

Slika 6 - pješaćka staza

Slika 7 - krajolik Zelenog vira

Najzanimljivija atrakcija zasigurno je kanjon slikovitog imena Vražji prolaz. Proteže se između strmih stijena visokih i do stotinjak metara. Naziv sigurno duguje tome što ispod strmih, starih i na mjestima već pomalo istrošenih stepenica, velikom silinom i stvarajući zaglušujuću buku, protječe potok imenom Jasle. Mnogi goranski pjesnici ovaj su prolaz opisivali kao Danteov put u pakao (www.idemvan.hr).

Slika 8- stepenice kroz Vražji prolaz

Slika 9 - mostić kroz Vražji prolaz

U ovom rezervatu postoje još dvije atrakcije koje svakako vrijedi posjetiti. Prva je slap koji se velikom brzinom strmoglavljuje niz liticu i razbija u tisuće kapljica. Druga zanimljivost je Muževa hižica, špilja koja se nalazi na zaravni kojom završava Vražji prolaz. Okružena je gustom zelenom šumom. Brojne turiste privlači zbog činjenice da je u njoj pronađena veoma rijetka čovječja ribica. U ovom šumovitom području mnogu se sresti i brojne životinje. Po strmim padinama kreću se divokoze, dok se nerijetko može ugledati i srne koje na obližnje jezerce dođu piti vodu (www.idemvan.hr).

Slika 10 - slap

Slika 11 - pogled iz Muževe hižice

3.1.1 Festival malina

Već nekoliko godina za redom općina Skrad u ljetnim mjesecima organizira Festival malina. Ovogodišnji festival bio je poseban po tome što je po prvi puta mjesto održavanja bio Zeleni vir. Iako vrijeme nije išlo na ruku organizatorima, sakupio se popriličan broj ljudi. Posjetitelji su mogli uživati u brojnim specijalitetima od malina, te se zabaviti uz nastup domaćih tamburaša i komičara Luke Bulića. Na nekoliko štandova mogli su se pronaći i ručno izrađeni predmeti od drva iz goranske šume. Glavna atrakcija ovog festivala je preko 10 metara dugačka štrudla od maline.

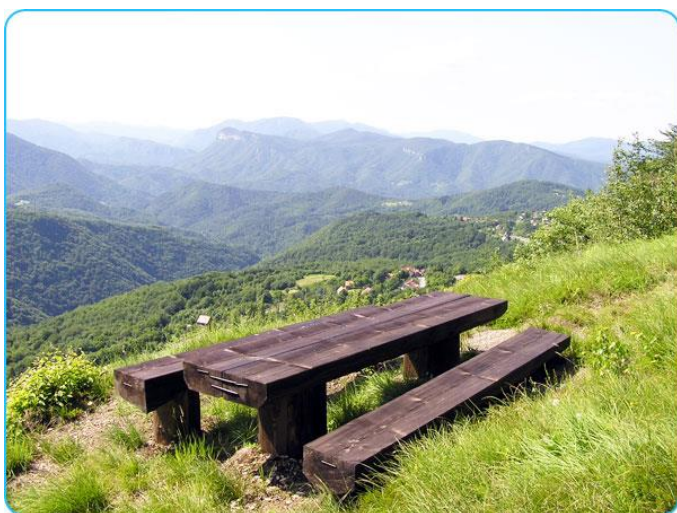
Slika 12- nekoliko metara duga štrudla od malina

Slika 13 - ručno izrađeni proizvodi od drva

3.2 Skračka draga

Skračku dragu možemo nazvati sportsko rekreacijskim centrom općine Skrad. Na njoj se nalaze nogometno igralište, boćalište, biciklističke staze, šetnice te vidikovci. Okružena je zelenilom i stoga veoma privlačna turistima. Najpoznatiji je vidikovac Perić s kojeg se pruža prekrasan pogled na cijeli Skrad, ali i Kupsku dolinu. Do njega se vrlo jednostavno može doći makadamskom cestom okruženom predivnom goranskom šumom. Nalazi se na 900 metara nadmorske visine dok je Skračka draga na 840 metara (www.gorski-kotar.com.hr)

Slika 14 - vidikovac Perić

3.2.1 Woodrock

Već sedmu godinu za redom Skračka draga je domaćin Woodrock festivala. Organizator događaja je Udruga mladih Initium koje sam i sama članica. Ovo mjesto odabrano je upravo zbog šume koja ga okružuje i koja daje posebnu zvučnost glazbi. Svake godine posjeti ga sve više ljudi koji nakon samog događaja ne moraju otići kući već ukoliko su ponijeli opremu za kampiranje mogu ovdje prenoćiti.

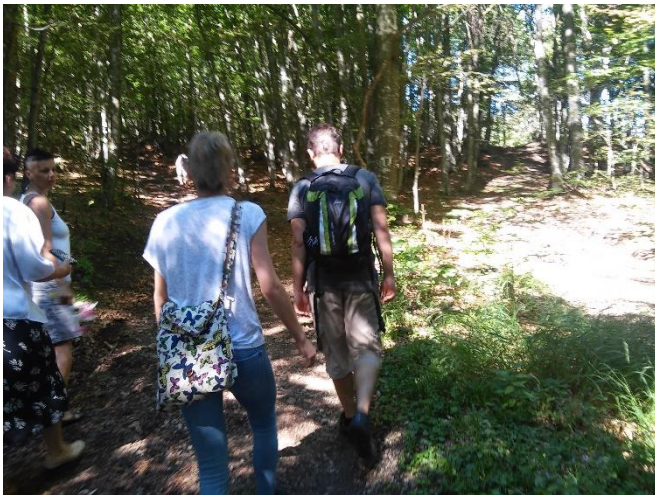
Slika 15 - pozornica

Slika 16 - nastup rock benda

3.3 Skrački vrh – Velika Gospa

Skrački vrh nalazi se na 1044 metra nadmorske visine i najviša je točka Općine Skrad. Zbog vidikovca koji se na njemu nalazi posjećuju ga brojni planinari. Najveći broj ljudi ovdje dođe svake godine 15.8. na blagdan Velike Gospe ili kako ga mještani zovu, Velika maša. Za mještane Skrada i okolnih sela ovo je veoma poseban dan. Tada oni slave Dan općine. Na zelenoj livadi okruženoj šumom nalazi se kapelica posvećena Marijinu uznesenju na nebo. Popeti se na vrh nije baš lako iako je to moguće učini preko tri različite staze od kojih se jedna uspinje od Skračke drage. Usput dok se penju ljudi beru cvijeće koje nose na blagoslov. Svake godine posebna se počast odaje najstarijem i najmlađem hodočasniku. Ove je godine ta čast pripala 88 godina staroj baki Greti, te devetomjesečnom dječaku Matiji. Skrački vrh kao da ima posebnu moć povezivanja ljudi. Mladi pomažu starijima pri uspinjanju, dok oni njima zauzvrat prepričavaju kako je sve to izgledalo pred 20-30 ili više godina.

Slika 17 - put prema Skračkom vrhu

Slika 18 – misa na Veliki Gospu

3.4 Golubinjak

Park-šuma Golubinjak proglašena je zaštićenim objektom 1955. godine. Ovaj prirodni raj okružen je crnogoričnom šumom te mnogim špiljama i stijenama. Ističu se visoka ravna stabla smreka i jela. Na samom ulazu u park-šumu nalazi se kraljica šume, stablo jele koje svojom veličinom zaustavlja dah. Na pločici kraj nje upisane su dimenzije: opseg 441 cm, prsni promjer 140 cm, visina 42 metra i ukupna drvena masa 28,46 m³. „*Golubinjak je mjesto posebnih prirodnih ljepota sa svim karakteristikama goranskog krajolika*“. Ime je dobio po Golubinjoj špilji u kojoj su se gnijezdili divlji golubovi (www.golubinjak.com).

Slika 19 - ulaz u Park-šumu Golubinjak

Ovu prirodnu ljepotu najčešće posjećuju ljudi koji iz ubrzanog gradskog života žele nakratko pobjeći u predivnu prirodu. Po dolasku u Golubinjak može se iznajmiti roštilj te stolovi i klupe pa tako brojne obitelji s malom djecom, koja se mogu igrati u parku, dolaze odmoriti i udahnuti svježeg goranskog zraka. Zanimljiva atrakcija za djecu su i životinje izrezbarene iz drveta.

Slika 20 - staza kroz Golubinjak

Slika 21 - medvjed izrezbaren u drvetu

3.4.1 Noć skulptura

Drvo kao materijal za oblikovanje skulptura bilo je logičan izbor, a etnografski sadržaj Gorskog kotara postavljen je kao tema. Skulpture u drvu razmještene su prostorom Gorskog kotara kao jedinstvena djela koja povezuju ljudski duh i prirodu. (Burić 2015). Ove godine održana je 2. Noć skulptura, a domaćin događaja bio je Golubinjak. Izloženo je 11 skulptura te je šetnica oko njih bila osvijetljena bakljama što je svemu dalo pomalo romantični ugođaj. Ove veoma neobične drvene skulpture privukle su brojne posjetitelje koji su ih s oduševljenjem promatrali.

Slika 22- posjetitelji noći skulptura

Za izradu skulptura kipari su koristili hrast kitnjak s goranskog područja. Staništa su mu najčešće u nižim područjima Gorskog kotara, na području rijeke Kupe i Dobre, a materijal su dobili iz šumarije Skrad i Vrbovsko. Iako hrast nije drvo po kome se prepoznaje Gorski kotar, odabrano je za izradu skulptura zbog veće trajnosti u odnosu na ostale vrste drva. Važno je napomenuti kako su se skulpture obrađivale tradicionalnim sjekačkim alatima, pilom i sjekirom, a fina obrada vršila se brušenjem ručnim alatom (PŠ Golubinjak 2016).

Slika 23 - jedna od skulptura napravljenih od drveta

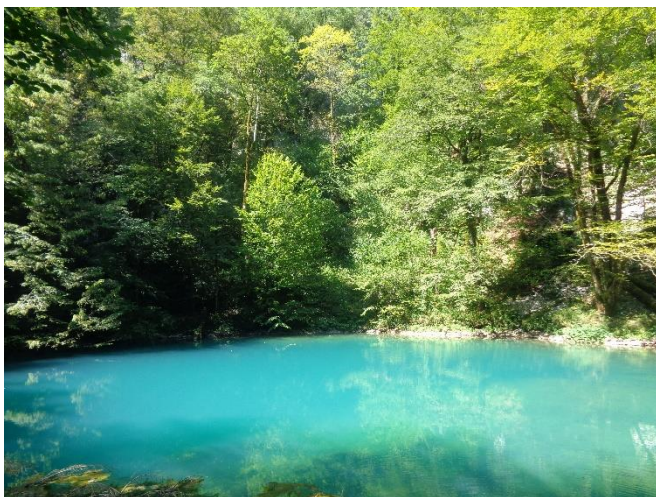
3.4.2 Natjecanja šumara – šumsko gospodarstvo Delnice iz 1981.

Šumarski rad jedno je od najtežih zanimanja. Unatoč dugoj prošlosti razvitak oruđa za šumski rad bio je spor. Glavni je razlog bio taj što su šumski radnici bili najčešće seljaci koji su u šumi radili većinom kada bi obavili ratarske poslove. Tek nakon drugoga svjetskoga rata šumarstvo na ovim prostorima dobiva sve značajke organizirane gospodarske djelatnosti te se uvodi mehanizacija u sječu. Zbog motornih pila rad u šumi je postao lakši, a zvanje šumarskog djelatnika privlačnije (Lončar i Merle 1981).

„U cilju unapređivanja organizacije rada, povećavanje proizvodnosti rada, unapređivanje i podizanje ugleda struke i zanimanja, uza sve veće mehaniziranje radova u šumarstvu, ali isto tako i da se društvu prikaže sva težina šumskog rada -, počela su se održavati natjecanja šumskih radnika sjekača“ (Ibid. str. 146). Ta natjecanja i danas su povod za unapređivanje tehnika i vještina u pojedinim radovima iskorištavanja šuma. Također ova natjecanja imaju veliku odgojnu, obrazovnu stručnu i društveno-političku vrijednost te su povod za brojne korisne manifestacije: kulturne priredbe, izložbe opreme za šumarstvo, stručne ekskurzije i savjetovanja. Brojni domaći i strani proizvođači sredstava i opreme za šumarstvo izložbama i nagradama pružaju pomoć pri organizaciji natjecanja. Natjecanja radnika šumarstva s vremenom su postala privlačna i turistima (Lončar i Merle 1981).

3.5 Izvor rijeke Kupe – netaknuta priroda

Izvor Kupe prvorazredan je hidrološki i pejzažni fenomen. Zbog ljepote i divljine prirode na posjetitelje ostavlja snažan dojam koji se dugo pamti. Izvor se nalazi unutar granica Nacionalnoga parka Risnjak. Smješten je ispod stotinu metara visokih zadivljujućih stijena i to na 321 metar nadmorske visine. Oblikovan je poput malog jezera dužine 200-ak metara i širine oko 50 metara. Mirna i kristalno čista voda smaragdno zelene boje zaustavlja dah! Dubina samog izvora velika je nepoznanica. Brojke se kreću od 80 do preko 140 metara. Zbog siline vode koja izbija ali i njene hladnoće nemoguće je doći do samog dna (www.promotiv-turizam.hr).

Slika 24 - jezero na izvoru Kupe

Osobno sam posjetila ovu lokaciju i uvjerala se u sve prije navedeno. Srušena stabla preko već zarasle staze svjedoče kako nema baš mnogo ljudi koji njome prolaze. Iz malog mjesta Razloge strmi se put spušta prema izvoru. Na nekoliko mjesta veoma je uzak i sklizak te valja hodati s velikim oprezom. Kada dođete do cilja shvatite kako pomalo opasno pješčenje nije bilo uzalud. Smatram kako se ova lokacija može nazvati prirodnom unatoč svim ljudskim intervencijama u nju ili bolje rečeno pokušajima intervencija. Majka Priroda Goranima je podarila ovu predivnu prirodnu ljepotu koja pokazuje svu njenu snagu i moć. Pokazuje čovjeku koliko je zapravo nemoćan pred njom.

Slika 25 - na putu prema izvoru

3.6 Muzej šumarstva, lova i ribolova

Muzej šumarstva, lova i ribolova nalazi se u Brodu na Kupi te je smješten u stari dvorac čiji su vlasnici bili velikaši Zrinski. Napravljen je na tri kata, a prvi kat posvećen je šumarstvu. Činjenica da je ova grana gospodarstva dobila svoje mjesto u muzeju govori koliko je šumarstvo važno za stanovnike Gorskog kotara.

Slika 26 - prikaz stolara

Slika 27 - vuča drva saonicama

Prikazani su stari načini sječe drva popraćeni zvukovima piljenja drva starinskom pilom. Ljudi su napravljeni u prirodnoj veličini te su odjeveni u starinska radna odijela. Zorno je prikazano izvlačenje drva iz šume starim sanjkama. Svuda naokolo nalazi se piljevina. Naglasak je stavljen na stari stolarski zanat te je izloženo nekoliko rukotvorina. Činjenica da je dio muzeja posvećen šumi uopće nije čudna. Ipak mnogi ljudi u Gorskom kotaru i danas kao i nekad žive od različitih grana drvne industrije.

4. Povijest šumarstva u Gorskom kotaru

Kada se govori o šumarstvu u Gorskom kotaru svakako je važno reći ponešto o povijesti upravljanja šumama te razvoju ove gospodarske grane. Gledajući s prirodne strane, na neki način šuma je uvijek hranila svoje stanovnike, pružala im zaklon i davala materijal za izradu svega što im je bilo potrebno za život. A njenu ekonomsku važnost uvidjeli su već slavni povijesni vladari koji su se svim silama trudili biti njeni vlasnici.

a) Od davnih vremena do 1945.

Prije naše ere na prostorima današnjeg Gorskog kotara obitavali su Japodi, a o tome svjedoče i neka istraživanja, posebno ona koja se odnose na pronalazak nekoliko ostataka posuda koje je nedaleko od Prezida pronašao 1980. godine Bogdan Mlakar. Gotovo je sigurno da je ovo područje postojalo i u Rimskom Carstvu, što može dokazati Liburnijski limes. tj. obrambeni zid koji prolazi od Trsta do Prezida te je po njemu Prezid i dobio ime. Poslije velike seobe naroda kroz današnje područje Gorskoga kotara prolaze Goti, Avari, Slaveni iz područja gornje Labe, Odre, Baltičkog mora i Karpata. Jedan od važnih povijesnih podataka je onaj o sukobu kneza Borne s Ljudevitom Posavskim na rijeci Kupi na početku 9.stoljeća (Klepac 1997).

Zbog Kolomana koji se 1102. okrunio za hrvatsko-ugarskog kralja, Arpadovići nikada istinski nisu zavladao Gorskim kotarom i Primorjem. Na tom su prostoru vladali krčki knezovi koji su kasnije prozvani Frankopanima. Oni su navodno kraljevskom darovnicom na početku 13.stoljeća dobili sva imanja na području modruške županije te su kasnije vlast proširili sve do međa Kranjske od Prezida do Kupe i Kupom sve do Ozlja. Frankopani su svoje gospoštije imali ne samo u Primorju nego i u Gorskom kotaru, primjerice u Čabru, Gerovu, Prezidu, Mrkoplju, Brodu i Liču. Postoje pisani izvori u kojima se navodi da je Nikola Frankopan prodavao i izvezio u Italiju drveni ugljen i drvo preko svojih luka u Kraljevici, Bakarcu i Bakru. Iz tog razloga Frankopani su izgradili ceste koje su spajale Gorski kotar s morem (Klepac 1997).

Teško je govoriti o organiziranom šumarstvu za vrijeme knezova Frankopana. Važno je spomenuti kako je na njihovu području izgrađena prva pilana na slavenskom jugu i to 1428. godine u Crikvenici. Deset godina nakon toga u jednom talijanskom dokumentu spominje se ime Gorski kotar i Delnice (Klepac 1997).

Na temelju brojnih pisanih dokumenata može se zaključiti kako su hrvatski feudinci koristili šume u Gorskom kotaru u različite svrhe. Najviše za drveni ugljen, potašu i bjeliku, a potom za ogrjev, cijepanu i piljenu građu (Klepac 1997) .

Bitka na Krbavskom polju 1493. godine značila je prodor Turaka dalje na zapad, a samim time i u Gorski kotar. Zbog turskih provala i pljački život u gorskom kotaru postao je nesiguran pa se mnogo ljudi iselilo u Kranjsku, Kočevsko polje i Belu Krajinu. Goranski prostari ostali su pusti i bez radne snage. Zbog toga su Habsburgovci, a i knezovi Frankopani i Zrinski počeli naseljavati Vlahe u puste hrvatske krajeve posebno u područje Gomirje, Mrkopalj i Lič (Klepac 1997).

Nakon smrti Bernarda Frankopana 1529. gotovo cijelo Primorje i Gorski kotar nasljeđuje njegov unuk Stjepan Frankopan. On sklapa ugovor s Nikolom Zrinskim Sigetskim o zajednici dobara i uzajamnom nasljedstvu ako koji od njih umre bez potomstva. 1550. Stjepan Frankopan darovao je kao miraz dio svojih imanja sestri Katarini koja se udala za Nikolu Zrinskog. Tako tijekom vremena Zrinski postaju novi gospodar Gorskoga kotara (Klepac 1997).

Braća Nikola i Petar Zrinski unaprijedili su gospodarstvo Gorskoga kotara. Organizirano je novo čabarsko vlastelinstvo. Proizvodnja povezana sa željeznom rudačom podignuta je na viši nivo te je vrlo vjerojatno da su u to vrijeme već postojala iskustva u pilanskoj preradi drva. Za predadu sirovog željeza trebala je velika količina drvenog ugljena, ogrjeva, tesane i piljene građe. Spominju se pilane u Čabru te u Liču (Klepac 1997).

U Čabru je Petar Zrinski imao mlin i pilanu. Za stalnu djelatnost bilo je potrebno mnogo radne snage te su Zrinski u Čabar i Gerovo naselili potomke nekadašnjih starosjedilaca koji su pobjegli pred naletom Turaka. U ovo vrijeme najviše šume sjeklo se u slivu rijeka Čabranke i Kupe, a posječeno drvo transportiralo se istim rijekama do Karlovca i Siska. Pretpostavlja se da je prevelika sječa uzrokovala eroziju tla (Klepac 1997).

Nakon pogibije Zrinskih Frankopana u Bečkom Novom Mestu 1671. godine bečki je dvor konfiscirao njihova imanja koja jednim dijelom prelaze u vlasništvo države, a ostala preuzimaju velmoži na temelju carskih darovnica. Ovim su krajem zavladao tuđinci i to na temelju darovnica kojima ih je obdario tamošnji austrijski car. Jedino su Čabar preuzeli Paravić koji su bili vlasnici zemlje, šuma i pašnjaka (Klepac 1997).

Kmetovi nisu mogli posjedovati zemlju te su vlastelini bili neograničeni vlasnici zemlje. Zbog toga 1720. izbija pobuna u Čabru što neki smatraju prvim poznatim štrajkom u Gorskom

kotaru, a možda i Hrvatskoj. Seljaci su odredbom Marije Terezije 1755. dobili odgovarajuće pašnjake i šume a ovi ustupi poznati su pod imenom segregacija i odcjepljenje. Nakon ukidanja feudalnih odnosa i izvršene segregacije dolazi do formiranja zemljišnih zajednica tj. zajednica ovlaštenika koji su postali vlasnici određene površine šume i pašnjaka. „*Rad i poslovanje zemljišne zajednice bilo je propisano posebnim Zakonima o zemljišnim zajednicama iz 1894. Svaka zemljišna zajednica imala je svoju skupštinu, upravni odbor i pročelnika. Šumama je upravljao kotarski šumarnik po tadašnjem Zakonu o šumama iz 1852. i Naredbi odnosno Naputku Vlade iz 1903. godine*“ (Klepac 1997: 47-48).

Provedena segregacija u Gorskom kotaru izvršena je najgore za obični puk koji je dobio najlošije dijelove vlastelinskih imanja. Također, pretpostavlja se kako je vlastelinima ostalo 99% imanja dok je narod dobio preostalih 1%. Iz tog razloga narod Gorskoga kotara zapao je u još veću bijedu nego prije segregacije. „*Vlastelini su koristilo svoje šume u različite svrhe, posebno za potašu i bjeliku koja se dobivala iz pepela bukovog drva početkom 18. stoljeća. Kao primjer spominje se staklana u Crnom Lugu koja je trebala goleme količine potaše, a ta se dobivala iz crnoluških šuma*“ (Ibid. str.48). Prema starim topografskim kartama može se pretpostaviti kako je u to vrijeme postojala organizirana Uprava šuma. Vlastelin je navodno imao direktora svoje gospoštije sa središnjim uredom u Čabru i dvije područne šumarije s upraviteljima šuma i čuvarskim osobljem (Klepac 1997).

Za vrijeme francuske vladavine na osvojenom području šumama su upravljale tri inspekcije koje su se bavile najviše uporabom šuma za proizvodnju potaše koja je bila potrebna spomenutoj tvornici u Crnom Lugu te drvenog ugljena, ogrjeva i tesane građe (Klepac 1997).

O problemu nepravedne segregacije piše vjerojatno Josip Majnarić 1940. godine u listu „Gorski Kotar“. On je pisao o prilikama u novoosnovanoj državi Jugoslaviji u kojoj su prave agrarne reforme počele djelovati tek kada je stupio na snagu Zakon o reformi 1931. godine. Prema zahtjevu općina Delnice, Čabar, Sušak i Vrbovsko izvršena je na temelju rješenja ministarskog savjeta u Beogradu od 1932. eksproprijacija veleposjeda u Gorskom kotaru. Nakon toga je u Delnicama osnovana „Privremena uprava ekspropiriranih šuma“ koja je imala šest šumarija – Čabar 1, Čabar 2, Delnice, Lokve, Sušak i Vrbovsko. Vrhovni nadzor nad ovim šumama imala je Banska uprava u Zagrebu te Ministarstvo šuma u Beogradu. Na terenu su većim dijelom djelovali goranski šumari pod rukovodstvom predsjednika u Uprave Josipa Majnarića (Klepac 1997).

Državni šumski posjed bio je organiziran u tri šumarije: Mrkopalj, Fužine i Ravna Gora, koje su spadale pod nadzor direkcija šuma u Zagrebu. Nadzor i upravu općinskih šuma vršili su kotarski šumarnici koji su završili srednju Šumarsku školu u Križevcima i Šumarsku akademiju u Zagrebu (Klepac 1997).

Protiv rješenja o eksproprijaciji šuma knez Thurn-Taxis podignuo je 1932. godine tužbu protiv Jugoslavije i to međunarodnom sudu u Hagu, a tek 1945. poslije rata došlo do nagodbe između navedenog kneza i ostalih te tada definitivno s radom završava „Privremena uprava ekspropiranih šuma u Delnicama“ (Klepac 1997).

Za vrijeme NDH Ante Pavelić ustupio je na temelju Rimskih ugovora 1941. kraljevini Italiji kotareve Sušak, Kastav, Čabar i dio Delničkog kotara, dok su ostali dijelovi Gorskoga kotara pripali Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Organizirana je uprava šuma i eksploatacija kao i prerada drva u Gorskom kotaru koja se odvijala u smislu najjačeg iskorištavanja šuma sve do kapitulacije Italije 1943. godine. „*Najveće su bile takozvane „strateške sječe“, tj. gole sječe šume uz željezničku prugu, cestu i vojne objekte. Procjenjuje se da su na taj način okupatori posjekli čistom sječom u Hrvatskoj 850 ha šume s drvnom masom od 425 000³,*“ (Klepac 1997: 53).

Nakon kapitulacije Italije pa do 1945. godine Gorski kotar je bio pod kontrolom NOP i njegovih oružanih snaga koje su sprječavale eksploataciju goranskih šuma. Partizani su uspjeli očuvati šume koje su im pružile utočište za bolnice, škole i razna skladišta. ZAVNOH 1944. donosi prvu naredbu o organiziranju šumarske službe u Hrvatskoj. U okviru Odjela narodnog gospodarstva osnovan je poseban organ za šume i drvnu industriju. Okružni NOO-i za Gorski kotar proglašavaju 1944. godine šume društvenim vlasništvom (Klepac 1997).

b) Od 1945. do 1989.

Struktura šuma prema vlasništvu u Jugoslaviji i Hrvatskoj promijenila se nakon 1945. godine. Sve su šume postale općenarodnom imovinom. Prva organizacija šumarstva u Gorskom kotaru počela je rješenjem Ministarstva poljoprivrede i šumarstva. Određeno je da se pokrenu odjeli za šumarstvo pri Kotarskim narodnim odborima. Organizacijske forme upravljanja šumama brzo su se mijenjale ali ipak gospodarske jedinice ostale su više-manje stalne s pripadajućim gospodarskim osnovama. Vodile su se evidencije o sječi šume i pošumljavanju. Tako se na temelju pisanih podataka može reći kako je razdoblje od 1945.-1950. bilo vrijeme velikih sječa za obnovu zemlje. Do unapređenja šumarstva dolazi od 1951. godine, a goransko šumarstvo stabiliziralo se i učvrstilo (Klepac 1997).

„U obnovi porušene zemlje nakon 1945. godine šumarstvo Gorskoga kotara odigralo je važnu ulogu time što je omogućilo izgradnju naše zemlje velikim količinama građevnog drva, dobivenog iz goranskih šuma“ (Klepac 1997: 55). Ipak ubrzo se vidjelo kako takve velike sječe ne odgovaraju ni potencijalu goranskih šuma ni ekološkim prilikama. Šumarskom i lugarskom osoblju Gorskoga kotara treba zahvaliti na tome što su u teškim vremenima poslije 1945. godine održali goranske šume usprkos prevelikih zahtjeva za sječom. U ovoj situaciji pozitivnu ulogu odigrala je šumarska škola u Delnicama koju je odmah poslije rata organizirao prof. dr. Milan Androić. Također, u ovo doba već je u Gorskom kotaru djelovao Šumarski institut iz Zagreba, a njegov objekt nalazi se u mjestu Zalesina. Uz spomenute znanstveno-nastavne ustanove mnogi goranski šumari djeluju samoinicijativno ili putem šumarskih i ekoloških udruga (Klepac 1997).

Važna godina za šumarstvo Gorskog kotara je 1960. jer je tada osnovano Šumsko gospodarstvo Delnice i to kao poduzeće koje je gospodarilo područjima općine Čabar, Delnice, Mali Lošinj, Opatija i Rijeka koje se prostiralo na 89 321 ha. Tijekom dvadeset godina posađeno je oko pola milijuna sadnica godišnje, dok je godišnje posječeno oko 374 495 m³ (Klepac 1997).

Briga o gospodarenju šumama Gorskog kotara postojala je neprekidno što se može vidjeti u različitim studijama i propisima. U ovom razdoblju pojavila su se tri problema: trošenje supstance, propadanje jele i depopulacija stanovništva. Autori navodi kako je potrebno šume potrebno urediti tako da se sirovina preradi i pretvori u novu vrijednost u goranskim drvoprerađivačkim pogonima te da se omogući stalno zaposlenje Gorana. Uz gospodarsku funkciju šuma ne smiju se zanemariti ni turistička, lovna i rekreacijska (Klepac 1997).

c) Od 1990. do 1995.

U prosincu 1990. donesen je novi Zakon o šumama Republike Hrvatske te su one proglašene državnim vlasništvom. „Šume i šumska zemljišta na teritoriju Republike Hrvatske, osim šuma i zemljišta u privatnom vlasništvu, jesu u državnom vlasništvu spomenute republike“ (Klepac 1997: 73). Šumama i šumskim zemljištima gospodarilo se na temelju šumskogospodarske osnove, a zakonom o šumama od 4. prosinca 1990. državnim šumama Republike Hrvatske upravljalo je javno poduzeće „Hrvatske šume“. p.o Zagreb. Što se tiče omjera vrste drveća u drвноj zalihi 1995. godine bilo je 54% crnogorice, a 46% bjelogorice (Klepac 1997).

4.1 Stara goranska pilana – venecijanska drvena jarmača

Nekadašnja stara pila na mehanički pogon zvala se venecijanska drvena jarmača zbog toga što je konstruirana u Veneciji. Poznata je i kao drvena jarmača ili venecijaner. Imala je jedan željezni list pile napet u drveni okvir tzv. jaram, koji mehanička sila vode kreće gore-dolje (A.Crnić, R.Crnić, Heski: 1981). Pilane vodenice bile su skoro potpuno izgrađene od drva, a njihov kapacitet ovisio je količini vode i vremenskim prilikama. „*Do pronalaska parnog stroja i upotrebe konstrukcije parnih strojeva i k tome besplatna pogonska snaga bila je voda rijeka i potoka. Ta je snaga već odavna služila čovjeku tehnički na posve isti način: u vodenicama mlinovima, pa su pilane vrlo često bile zajedno s mlinovima u istom pogonu*“ (A.Crnić, R.Crnić, Heski 1981: 584). Sve od 15. pa do kraja 19.stoljeća ove pilane bile su vrlo značajne za razvoj gospodarstva Gorskog kotara.

4.1.1 Imanje „Stara žaga“

Imanje „Stara žaga“ u Leskovoju Dragi (općina Ravna Gora) već je skoro 200 godina u vlasništvu obitelji Juretić. Zasigurno se najviše ponose upravo starom venecijanskom jarmačom. U razgovoru s gospodinom i gospođom Juretić saznala sam sve o nekadašnjem radu pilane te sam se veoma iznenadila kada su mi rekli da je pilana još uvijek sposobna za rad.

Dakle, stara venecijanska jarmača na etno imanju Juretić još uvijek je sposobna raditi. Na pilani se u ovakvom stanju kakva je sada drvo prerađuje preko 150 godina. Prije je postojao još jedan venecijaner na drugoj strani pilane, ali danas ga više nema. Doznajem kako jedino još na Kupi kod obitelji Malinarić „*ima takva neka slična žagica*“. Ovdje pilana ima električnu struju i postojao je transformator, a sada kopaju za novu trafostanicu te će se stara ukinuti. Struju su na imanju dobili 1924 godine. Stari elektromotori koji pokreću pilanu su još od 1926. godine i još uvijek rade, a pilana je radila i na vodu i na struju sinkronizirano do 1968.-9. godine. Vodno kolo je moglo raditi zimi dok je bilo vode, a ljeti su nekada dok nije bilo struje sve pilane stajale tj. nisu radile. Obitelj Juretić imala je zaposlene radnike. Poslije Drugog svjetskog rata sve je bilo nacionalizirano, vlast je dala pilanu u zadrugu te je postala zadružna pilana za obnovu porušenih okolnih zgrada po Gorskom kotaru i to zato jer je bila „*jednina pilanica sposobna piliti drvenu građu da bi se moglo obnavljati*“. Prvo ju je uzela jedna poljoprivredna zadruga pa druga, zadruga iz Skrada, ali i poduzeće Radnik Skrad i tako je radila do 1980-te godine.

Slika 28- stari elektromotor

Slika 29 - unutrašnjost pilane

Na ovoj pilani radio je i brat gospodina Juretića te on uređuje jedan dio njihove stare rodne kuće i pili građu upravo na obiteljskoj pilani. U Leskovu Dragu je iz primorja došao pradjed moga sugovornika, a ovdje su se rodili djed i otac. Od kad je izgrađena „*pilanica je uvijek radila i proizvodila*“. Trupci su se dovozili sa konjima i volovima. Postoje lege po kojima se valjaju trupci, idu dalje na voz i onda se pile. Jedan list žage je ovdje samo za pokazivanje posjetiteljima, a inače je pilana imala tri lista. Postojale su tri vrste venecijanera, a ovaj je srednji, dakle postoji još manji i veći koji ima 5 pila te ga se već može smatrati gaterom. Na ovom imanju nalazi se jednini venecijaner sa tri pile, a gospodin Juretić se šali kako ih više „*nema ni u blizini ni u daljini*“. Prije je u krugu od 5 kilometara od kuće bilo 5-6-7 pilana, ljudi su imali venecijanere i gaterne sa više pila.

Slika 30 - izrezana gređa

Slika 31 - stara žaga (pila)

Postoje razni pogoni za pilane- voda, para, plinski motori. U blizini imanja se nalazila jedna pilana s plinskim motorom, a kasnije je radila na vodu i struju. Ova pilana je zadnja ostala raditi sinkronizirano na vodu i na struju i kasnije samo na struju, a skroz je prestala raditi

1975.-6. Vlasnici kažu kako je imanje interesantno jer je zadržalo sve ono starinsko. Uz pilanu postoji magazin u koji se spremala kvalitetna roba te štala i sjenik. Uvijek su imali po 10 komada „blaga“ (životinja), a također su imali konje koji su vukli trupce (samarica). Ponekad su i tuđi konji iz okolnih mjesta dovlačili trupce, a ovim poslom su se bavili kirjaši.

U krugu od stotinu metara nalazile su se tri privatne pilane – Mance, Juretić i Bujan kojoj se više ne zna ni za temelje. Pošto su bile toliko blizu koristile su istu vodu, jedan te isti potok i jezero koje je oduvijek bilo tu. Juretići su jezero obnovili pred par godina jer se bilo zaraslo i spustila se voda van. Popravili su branu i ponovno napravili jezero tako da bude atrakcija i da ljepše izgleda. Svaka pilana je nekada morala imati nešto akumulacijsko, jezero u koje se mogla skupljati voda. Njihovo jezero je bilo drugo po veličini uspoređujući s ostale dvije pilane. Uz njihovu i Bujanovu pilanu nalazio se mlin. Mlin je bio iz razloga da se iskoristi

Slika 32- kuća za radnike

Slika 33- mlin

voda, dakle koristio se pogon na vodu. Sve to je bilo jako dobro za Gorski kotar jer su ljudi mogli raditi. Na pilani su radili djedovi i roditelji gospodina Juretića, a imali su i zaposlene ljude. Zapošljavali su po dvojicu – iz Ravne Gore, Skrada, Bukovrha - nikada nisu radili sami. Ovdje se nalazi i kućica u kojoj su po zimi spavali radnici. Unutra su imali kuhinju i sve potrebni za život. Naime, nekada je znalo zapasti metar i pol do dva metra snijega pa ljudi nisu mogli ići kući. Poznato je da se u ono doba pješačilo.

Na pilani su se proizvodile daske, letve, grede – uglavnom građevni materijal tj. sve što je trebalo za gradnju drvenih zgrada. Ponekad su proizvodili i rezonantnu građu koja se koristi za fini namještaj. U svakom trupcu se nađe specijalno rezana građa od koje se radi namještaj ili muzikalije (instrumenti). 1943. prije kapitulacije Italije radilo su za Italiju, Juretići naglašavaju da je to važan podatak – poslali su od Skrada 3 vagona rezonantne robe te račun nikad nije bio plaćen. Rat je započeo, Italija je kapitulirala, a to je tada bio veliki novac. Kažu da se samo jedna trećina kvalitetnog trupca koji nema kvрге može za to iskoristiti.

Pililo se sve drveće ali uglavnom smrekovina i jelovina jer nje najviše ima. Bukva, hrast, javor, grab i jasen spadaju u tvrda drva koja su se rijetko pilila, samo po narudžbi kada je netko dovezao takvo drvo te htio da mu se nešto iz njega ispili. Privatnici poput njih najčešće su pilili smreku. U ono vrijeme često su se održavale aukcije u šumama – išlo se u šumu i građu je mogao kupiti onaj tko je dao najviše novaca za nju, na licu mjesta su se procjenjivala stabla. Ovaj posao obavljao je djed gospodina Juretića koji je naučio i njegovog oca. Ljudi na aukcijama imali su svoje čekiće i tzv. kolobrojeve na kojima su bili brojevi i to se udaralo o drvo, sa sjekirom se zasjeklo po stablu te se udaralo ime i prezime. Tada se drvo nije sjeklo u svako doba godine kao danas. Jedan od razloga je to što nije bilo sušara u kojima se moglo sušiti. Drvo se sjeklo u posebnim štajonima tj. u posebno doba godine te se jako pazilo na to. Najviše se sjeklo u prvom mjesecu koji se zato i zove Siječanj – tada drvo spava i nema sokova. Da bi bilo kvalitetno, druga sječa se sjekla kada su prvi sokovi došli pod koru. Kora se gulila i skidala. Takvo je drvo onda kvalitetno i u njega ne ide crv i nametnici koji ga uništavaju. Drvo je inače vrlo osjetljivo, napadaju ga nametnici koji stvaraju crvotočinu te je na sve je to trebalo dobro paziti. Danas su drva sušena i odmah se u njih ubrizgavaju tekućine protiv toga.

Drva od kojih je izgrađena pilana kao i grede na pilani su veoma stari. Hrastove grede koje se nalaze na podu se protežu s jednog kraja na drugi, a gornja građa je jelova i smrekova. Jedna od greda stara je preko sto godina, a također na pilani se nalazi i drveni žlijeb koji ima sedamdeset godina. Gospođa kaže da je gospodinov tata uvijek na sve jako pazio i da je govorio „*kaj se to dela od tih šuma*“ – jer se u novije vrijeme drveće počelo sjeći u svako doba godine. Za vrijeme Drugog svjetskog rata u naše krajeve došle su motorne pile ali ne ovakve kao što mi imamo danas, nego one na dvije ruke za koje su trebala dva čovjeka, a zvale su se kontre. Šuma se tada rezala njima i na veliko i uništavala. Prije toga šume su bile državne tj. pod Austro-ugarskom. Organizacija koja se brinula o njima se zvala Tur und Tax, šume su bile državne. Kada se drveće rušilo moralo se paziti da se ne bi oštetilo koje mlado stablo i moralo se sjeći samo na mjestima gdje je bilo predviđeno da se sječe. Izabirali su određena stabla koja su bila za rušenje. Šuma se nije smjela oštetiti jer se čuvala za mlađe generacije. Dobro što se nije onda radilo kao što se radi sada – „*bace stablo dolje i unište mnoga mlada stabla*“, ne misle na budućnost i generacije koje dolaze i koje će od toga živjeti. Gorski kotar je praktički živio samo od drva, a tako živi i danas. Šuma se jako devastirala, devastira se i sada. Ne pazi se što se i kako radi i to je veliki problem što se tiče očuvanja šuma.

Obitelj Juretić i dan danas ponekad upali pilanu. Na ovoj pilani je kao i na ostalima u ono vrijeme bio isti princip proizvodnje. Vlasnici ponosno ističu kako je upravo njihova među

najstarijim pilanama u Gorskom kotaru. Danas ne pile više za nikoga drugoga nego samo za vlastite potrebe. Ova pilana je ostala očuvana i zato što su ostale dvije u krugu sto metara bile modernije pilane koje su se mogle demontirati i preseliti na neko drugo mjesto koje je tadašnja vlast odredila. Isplatilo se nacionalizirati pilane poput Bujanove i Bolfove i odvesti ih na neko drugo mjesto. Demontiralo se sve što se dalo demontirati, a na ovoj pilani se nema što demontirati jer je to sve napravljeno pred dvjesto godina te neiskoristivo i nerentabilno. Pilana je u jednoj smjeni od osam sati mogla ispiliti svega 4-5 kubika tj. 3-4 trupca građe uz dva čovjeka i trećeg za pomoć, a danas se to ispili u par minuta. I to sve kad je već imala struju, dok je bila samo voda sve je bilo još sporije. I život je tada bio drugačiji, sve je išlo sporije, za sve je bilo vremena, kažu Juretići.

„Trupci se valjaju po vozu koji se spušta skroz do dolje i na njega se navalja trupac i onda se zaklini s kajlama i onda se to reže“, s osmijehom pripovijeda gospodin Juretić. Evo čekaju da im dovezu neke trupce. Pilanu danas pokreće elektromotor koji radi još od 1926. godine, a cijela razvodna ploča napravljena je 1924. godine i od onda je sve to tako, ništa se nije mijenjalo. Na moje veliko iznenađenje gospodin Juretić upalio je elektromotor i pilana je počela raditi. Pokazali su mi kako radi iako nije bilo građe pripremljene za rezanje. Čim su je upalili shvatila sam odakle ime imanju. Naime, jedna veoma stara žaga pomiče se bučno i brzo gore-dolje. Teško mi je zamisliti da je cjelokupna konstrukcija pilane stara gotovo 200 godina, a da još uvijek radi kao nova. Zasigurno je puno truda uloženo u očuvanje. Gospodin Juretić opisao je kako se trupci vuku prema žagi (vidi se kako se pomiče prema naprijed) i tako se to po malo reže. Ispod gornje konstrukcije nalazi se srce pilane, cijelo njeno postrojenje, ali i mlin. Kroz stari mlin se ulazi u postrojenje. Njihov mlin bio je sa dva kamena te sa remenskim pogonom, a vani je i dan danas vodno kolo. Postojao je i drugi mlin i koji se bio samo na vodu. Vidljivi su drveni zupčanici u satom pogonu – to je vrlo stari sistem.

Slika 34 - stari zupčanici

Slika 35 - jezero

1913. napravljen najnoviji pogon za pilanu, drugi su bili još stariji te su ovoga zvali novim. Gospodin mi pokazuj i kako radi remen. Postoji remenica koja se slobodno vrti na osovini, ali i ona fiksna. To je vrlo rijetko i skoro se nigdje više ne može vidjeti. U blizini se nalazi mjesto gdje se sakupljala piljevina – unutra su dolazila kola u koja se ona trpala i odvozila.

Slika 36 - mjesto na kojem se sakuplja piljevina

Slika 37- pogonski remen

Ponovno dolazimo do mjesta gdje je prije bilo još jedno vodno kolo koje je tjerao drveni zupčanik. Voda je dolazila odozgora iz jezera drvenim kanalom, a podzemnim kanalom je voda odlazila. Jezero je predivno i u njemu ima ribe. Imaju barčicu i mali otok, a duboko je oko dva metra. Zatrpali su mjesto gdje je nekada išla voda do vodnog kola. Komad brane/kanala sagradio je djed gospodina Juretića.

Slika 38 - vodno kolo

Slika 39 - komad brane

Preko ljeta dolaze grupe u posjet imanju. Dolaze đaci kojima pa pokazuju imanje, pa trebaju nabaviti trupce da pokažu kako radi pilana. Trenutno na pilani brat moga sugovornika radi gredice za nadstrešnicu. Donje hrastove grede od kojih je izgrađena pilana porijeklom su iz Završja (općina Brod Moravice). Na pilani se nalazi i ručni bruser za žage. Važan detalje je žlijeb od drva star preko 100 godina. Malo je izgnjilio pa su ga morali popraviti s katranom, a svake godine se čisti kada se osuši. Cijeli je u jednom komadu, izrađen od jako dugačkog drveta (oko 18 metara).

Slika 40 - žlijeb star preko 100 godina

Slika 41- ručni bruser za žage

1906. godine Talijani iz Udina došli su graditi most u blizini imanja te su izgradili i terasu kod pilane. Kamena brana je napravljena 1900. godine, prije je bila drvena dok je bila manja pilana, a zbog jačih strojeva bila je potrebna čvršća i bolja. Nekada su po mostu išle samo konjske zaprege, a danas prolaze kamioni od 30-40 tona – „most drži koda je jučer napravljen“, znači kvalitetan je. Gradili ga pravi graditelji mosta, a ne bilo tko. Prije je bio drveni most na komunalnom putu te su novi napravili Juretići o svom trošku. Pred 30 godina proširio se oko 80 cm da mogu prolaziti širi poljoprivredni strojevi i stalno se mora popravljati i održavati.

Na licima gospodina i gospođe Juretić vidi se koliko su ponosni na svoje imanje. Čuvaju ga i održavaju. Redovito kose travu, paze na svaki dio pilane kao i kuće u kojoj su nekada živjeli. Divim se ovim vrijednim ljudima. Napravili su upravo ono što je 1980-ih pretpostavili A.Crnić, R.Crnić i Heski: očuvali su svoje staro obiteljsko nasljeđe i imanje te ga pretvorili u turistima veoma privlačno mjesto.

5. Značenje šuma nekad i danas

Još davne 1981. godine Josip Šafar napisao je: „*U svim povijesnim dobima čovječanstva šuma je imala veliko značenje u životu ljudi – bez obzira na njihovu starost, spol, obrazovanost, struku i položaj u društvu. Tako i u Gorskom kotaru, od prvih naseljavanja do danas. U budućnosti bivat će njeno gospodarsko i društveno značenje još veće*“ (Šafar 1981: 454).

5.1 Nekad

Razvitak društva donio je i promjenu značenja šuma. Dobivanje sirovine kao osnovna važnost šume ostaje trajna, a povećava se njeno društveno gospodarsko značenje. S povećanjem stanovnika i razvijanjem tehnike prerade drva povećala se i potreba za sve većim brojem drvenih predmeta (Šafar 1981).

Do prije 4-5. stoljeća šume su imale veoma malo gospodarsko značenje. Služile su malobrojnim doseljenicima za ogrjev, građu i hranu. Duboka šuma smatrala se veoma opasnom, mislilo se da je dom duhova. Na ovim prostorima krčevine se gotovo nikada nisu stvarale paljenjem, a to mnogo govori o odnosu čovjeka prema šumi. Gorani od davnina čuvaju svoje šume. Iako je gospodarsko i ekonomsko značenje šume neosporivo, ona ima i mnogo šire društveno značenje kao što su sport i turizam (Šafar 1981).

Iako ova činjenica zvuči pomalo nevjerojatno, već krajem 19. stoljeća počinje iseljavanje stanovništva iz zaselaka u sela i veća naselja Gorskog kotara ali i u gradove diljem Hrvatske. Poljodjelska zemljišta ostaju zapuštena te ih osvaja šuma. Mladi su sve manje zainteresirani za rad u poljodjelstvu i šumarstvu. Možemo primijetiti kako se već tada radilo na uljepšavanu krajolika kako bi se privukli turisti. „*Suvremene su potrebe da se unaprijedi ekologija pejzaža i uljepša krajolik uz turistički važne prometnice pošumljavanjem zanemarenih zemljišta, osobito onih koja su estetski privlačna, da se tako što bolje razvije i šumski turizam*“ (Šafar 1981: 455).

Iako je tada u Gorskom kotaru živio daleko veći broj ljudi nego danas, u novije vrijeme situacija se polako počela mijenjati. Istina, i dalje mnogi odlaze u gradove zbog zaposlenja i školovanja ali i brojnih drugih sadržaja koje pružaju gradovi. Ipak, sve je veći broj onih koji se iz gradova vraćaju u rodna sela kako bi se posvetili bavljenju seoskim turizmom koji je iz godine u godinu sve popularniji.

5.2 Danas

Nisu se promijenile šume nego način na koji ljudi gledaju na njih. Gospodarsko značenje šuma svakako je neosporivo, ali turizam je u današnje vrijeme preuzeo glavnu ulogu. Sve veći broj Gorana shvatio je kako su šume privlačne brojnim turistima, posebno ljudima koji žive u užurbanim i prenatrpanim gradovima. Iz tog razloga brojni iseljenici vraćaju se na svoju djedovinu te u starom goranskom stilu uređuju predivne kuće za odmor.

5.2.1 Kuća za odmor Sobol

Kuća za odmor Sobol nalazi se u malom mjestu po imenu Kočičin udaljenom 5 kilometara zapadno od Broda na Kupi. Da je ovo mjesto idealno za odmor uvjerila sam se čim sam stigla na navedenu lokaciju. Beskrajno zelenilo okružuje malu, predivno uređenu kućicu. Lišće je počelo otpadati sa grana, sve miriše na jesen. Prohladno je i zrak je svjež. Saznajem da je eksterijer napravljen prema posebnim propisima o izgledu autohtone goranske kuće. Kamen i drvo nezaobilazni su materijali. Pokraj kuće nalazi se terasa sa roštiljem, a sa roštilja zamirisale su pasturve nedavno upecane na rijeci Kupi.

Slika 42 - vanjski izgled kuće

Slika 43- terasa

No nije uvijek sve bilo tako divno. Kroz razgovor sa simpatičnim gospodinom i gospođom Sobol saznala sam sve o njihovoj kućici iz bajke. Preko prijatelja saznali su da je raspisan projekt za uređenje autohtonih goranskih kuća. Kako im je oduvijek bio san baviti se turizmom povezanim s tradicijom, odlučili su kako moraju pokušati. Začudili su se kada su vidjeli da u natječaju uopće nije napisano kako bi jedna takva kuća trebala izgledati pa su

pronašli stare knjige u kojima je detaljno opisana ondašnja arhitektura. Prošli su na natječaju te je ostvarenje njihova sna moglo početi.

Naime, mnogo godina prije nego su oni odlučili kupiti i urediti ovi kuću, ona je spaljena. Bilo je to za vrijeme Drugog svjetskog rata. Kada su je prije deset godina kupili bila je više ruševina, nego što je ličila na kuću. Kroz nju je izraslo šest velikih stabala, zidovi su bili porušeni, a okoliš zarastao i gotovo neprohodan. Mladi i veoma ambiciozni odlučili su podići kredite i krenuti u realizaciju svog projekta. Morali su se pobrinuti za dovod struje kao i za asfaltiranje ceste. Naglašavaju kako bez pomoći prijatelja i rodbine sve ovo do čega su došli ne bi bilo moguće. Svaki slobodni trenutak oni su izdvajali za pomoć u uređenju same kuće ali i okućnice. Kroz smijeh dodaju kako su sve ovo pokrenuli još prije nego što su se vjenčali što se baš i nije svidjelo njihovim obiteljima.

Ponosni su na činjenicu da nema gotovo ni jedne europske države iz koje nisu nekoga ugostili. Kako su povezani s oglašivačima koji najviše rade za njemačko tržište, logično je kako su veliki dio njihovih gostiju upravo Nijemci. Oni ovdje odsjedaju od 14 do čak 28 dana. Više vole doći ljeti, dok je zima nekako rezervirana za domaće goste. Naglašavaju kako je, kada se sve zbroji, kućica iznajmljena preko šest mjeseci svake godine, što je veoma puno. U ovo hladnije doba dva dana prije dolaska gostiju počinju grijati kuću, jer ipak treba zagrijati sav taj kamen kojim je obložena. Ljeti klima i hlađenje uopće nisu potrebni, zbog kamenih zidova temperatura u kući veoma je ugodna. Vlasnici planiraju i dalje ulagati u poboljšanje svoje kućice koja trenutno ima 4 zvjezdice. Počeli su s obnovom tavana, a u narednim godinama planiraju izgraditi i bazen.

Slika 44 - dnevni boravak

Slika 45 - soba

Soboli sve svoje goste dočekuju s bocom vina i nekim od goranskih specijaliteta. Ako su gosti došli na aktivni odmor, u Info booku o Gorskom kotaru (koji je napisan na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku) mogu pronaći sve što ih zanima. Ako im nešto nije jasno, gospođa Silvija bez problema će im sve objasniti. Turističke agencije nude raznovrsne obilaske Gorskog kotara: povijesni turizam, nekoliko muzeja, odlazak u prirodu, rafting, fotolov, zimi skijanje, sanjkanje i krpljanje...samo treba imati mnogo volje i zabava, ali i edukacija su zagarantirane.

One koji su došli čisto zbog odmora u predivnoj goranskoj prirodi, vlasnici će uputiti prema maloj osamljenoj plaži u blizini same kuće. Pošto rijetko tko zna da ona uopće postoji šale se da je mogu zvati „*malom privatnom plažicom*“. Sami se brinu za uređenje okoliša pa tako redovito kose travu, a u jesen grabe lišće. Nedaleko od kuće nalazi se mali voćnjak sa jabukama.

Također, ispričali su mi kako ima jedna obitelj iz Njemačke koja obavezno dolazi svake godine, već 10 godina zaredom, tako da se njihov odnos pretvorio u prijateljski. Šalju si poklone za Božić te često razmjenjuju fotografije svojih obitelji. Naglašavaju kako nikada nisu imali loših iskustava sa svojim gostima te kako su presretni što su pokrenuli ovaj posao te se nadaju kako će se još dugo vremena ovako uspješno baviti njime.

6. Zaključak

„Ne mora netko biti ni domorodac ni lokalni patriot, ni prijatelj prirode, ni šumarski, drvarski ili turistički stručnjak, ili pejzažni arhitekt – pa da osjeti bitna značenja, važnosti i vrijednost šumskog pokrova za ovaj goranski kraj“ (Šafar 1981: 455). Ovdje su ljudi naučili živjeti sa šumom. Svaki stanovnik Gorskog kotara ujutro kada se probudi i pogleda kroz prozor prvi prizor koji ugleda je šuma. Ona ima veliko gospodarsko ali još veće društveno značenje. Šumski krajolik na različite načine oblikuje odnose među stanovnicima Gorskoga kotara. Šumski radnici postaju prijatelji, a turističke zajednice udružuju se radi organiziranja brojnih događanja na kojima se upoznaju i druže ljudi. Iako svojom „divljinom“ razdvaja brojna sela i veća mjesta, sa bezbrojnim mogućnostima za održavanjem manifestacija spaja svoje stanovnike. Ljepotama privlači turiste, svojim plodovima hrani mnoge. Za žitelje ovoga kraja šuma je jednostavno način života.

7. Literatura

KNJIGE:

Atkinson D., Jackson P., Sibley D. i Washbourne N. (2008) *Kulturna geografija*. Četvrti zid, Zagreb

Jakša-Opačić, Vid (2015) *Gorski kotar, Lika, Istra i Kvarner*. Mozaik knjiga d.o.o. Zagreb

Klepac, Dušan (1997) *Iz šumarske povijesti Gorskoga kotara u sadašnjost*. Hrvatske šume, Zagreb

Marković, Mirko (2003) *Gorski kotar – stanovništvo i naselja*. Jesenik i Turk

Pleše – Lukeža, Ivan (1997) *Sumrak goranskih šuma*. Šumarski institut, Jastrebarsko

Strohal, Rudolf (1993) *Uz Lujzinsku cestu*. Tiskara Rijeka

ZBORNICI:

Bertović, S., Martinović, J. *Bioekološke značajke // Gorski kotar // glavni urednik Josip Šafar*. Fond knjige „Gorski kotar“ – Delnice, 1981. str. 27-43

Crnić, A., Crnić, R., Heski, T. *Pregled razvitka pilanarstva // Gorski kotar // glavni urednik Josip Šafar*. Fond knjige „Gorski kotar“ – Delnice, 1981. str. 583-613

Lončar, D., Merle, M. *Proizvodna natjecanja drvosječa // Šumsko gospodarstvo Delnice 1960-1980. // glavni urednik Alojzije Frković*. Tiskara grafičkog poduzeća „Tipograf“ – Rijeka, 1981. str. 146-154

Mayer, B. *Šumska tla Republike Hrvatske pri kraju XX. stoljeća // Šume u Hrvatskoj // glavni urednik prof.dr. Đuro Rauš*. Zagreb: Hrvatske šume, 1992. str. 19 – 32

Seletković, Z., Katušin, Z. *Klima Hrvatske // Šume u Hrvatskoj // glavni urednik Đuro Rauš*. Zagreb: Hrvatske šume, 1992. str. 13-18

Šafar, J. *//Značenje šuma// Gorski kotar // glavni urednik Josip Šafar*. Fond knjige „Gorski kotar“ – Delnice, 1981. str. 454.-460

ČASOPISI:

Batina, Klementina. *Baština Gorskog kotara i njezina primjena: Oblici muzeološke i turističke prezentacije*. // Etnološka tribina : godišnjak Hrvatskog etnološkog društva. 34/35 (2004/2005), 27-28; 185-196

Pleše, Vesna. *Ledeno nevrijeme: Uništeno više od milijun kubika drvene mase*. // Hrvatske šume // Časopis za popularizaciju šumarstva, 207 (2014), str. 4-7

Pleše, Vesna. *Posljedice ledenog nevremena: Šteta u čabarskim šumama oko 100 milijuna kn*. // Hrvatske šume // Časopis za popularizaciju šumarstva, 208 (2014), str. 4-5

ELEKTRONIČKI IZVORI:

<http://www.golubinjak.com/> (10.06.2016. u 16:03h)

<http://www.idemvan.hr/mjesto/gorski-kotar-zeleni-vir-i-vrazji-prolaz/2525> (10.06.2016 u 16:38h)

<http://www.promotiv-turizam.hr/izvor-kupe/> (11.8.2016. u 23:58h)

<http://www.pjesmicezadjecu.com/dan-planete-zemlje/molitva-sume.html> (11.8 u 0:29h)

<http://www.gorski-kotar.com.hr/hr/zeleno-srce/gradovi/skrad/> (12.8.2016 u 0:17h)

USMENI IZVORI:

Juretić, Anton. Osobni intervju. 26.05.2016.

Sobol, Alen. Osobni intervju 13.12.2015.

OSTALO:

PŠ Golubinjak (Lokve 2016) *Fundus skulptura* – arhiva Turističke zajednice Lokve

Burić, Milutin (2015) *Goranska kiparska radionica Lokve* - arhiva Turističke zajednice Lokve

8. Prilozi

Slika 1 -

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=276605792720895&set=g.728185440602362&type=1&theater> (23.8.2016.)

Slika 2 - <http://zkahlina.ca/cro/?p=19449> (19.8.2016.)

Slika 3 - <http://www.coprnicka-hisa.com/map-Gorski-Kotar.htm> (19.8.2016.)

Slika 4 - <http://gorskikotarexperience.com/gorski-kotar/dobrodosli-u-gorski-kotar/attachment/karta-gorski-kotar/> (19.8.2016.)

Slika 5 - <http://portal.hrsume.hr/index.php/hr/75-news/latest-news/551-ledena-kia-okovala-gorski-kotar-izdano-upozorenje-stanovnitvu> (19.8.2016.)

Slika 6 -

<https://www.facebook.com/152485858147608/photos/a.1108537572542427.1073741985.152485858147608/1108540512542133/?type=3&theater> (21.7.2016.)

Slika 7 -

<https://www.facebook.com/152485858147608/photos/a.1108537572542427.1073741985.152485858147608/1108537902542394/?type=3&theater> (21.7.2016.)

Slika 8 -

<https://www.facebook.com/152485858147608/photos/a.1108537572542427.1073741985.152485858147608/1108537665875751/?type=3&theater> (21.7.2016.)

Slika 9 -

<https://www.facebook.com/152485858147608/photos/a.1108537572542427.1073741985.152485858147608/1108537592542425/?type=3&theater> (21.7.2016.)

Slika 10 -

<https://www.facebook.com/152485858147608/photos/a.1108537572542427.1073741985.152485858147608/1108541205875397/?type=3&theater> (21.7.2016.)

Slika 11 -

<https://www.facebook.com/152485858147608/photos/a.1108537572542427.1073741985.152485858147608/1108538629208988/?type=3&theater> (21.7.2016.)

Slika 12 -

<https://www.facebook.com/152485858147608/photos/a.1135470046515846.1073741993.152485858147608/1135471463182371/?type=3&theater> (17.7.2016.)

Slika 13 -

<https://www.facebook.com/152485858147608/photos/a.1135470046515846.1073741993.152485858147608/1135470209849163/?type=3&theater> (17.7.2016.)

Slika 14 - http://www.tz-skrad.hr/znamenitosti_skrad.php (22.8.2016.)

Slika 15 -

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1079713012077501&set=a.1079712942077508.1073741832.100001164385509&type=3&theater> (21.8.2016.)

Slika 16 -

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1079720332076769&set=a.1079712942077508.1073741832.100001164385509&type=3&theater> (21.8.2016.)

Slika 17 – osobna fotografija (15.8.2016)

Slika 18 - osobna fotografija (15.8.2016)

Slika 19 - osobna fotografija (13.6.2016.)

Slika 20 - osobna fotografija (13.6.2016.)

Slika 21 - osobna fotografija (13.6.2016.)

Slika 22 -

<https://www.facebook.com/opcinalokve/photos/pcb.927995157309534/927985440643839/?type=3&theater> (20.8.2016.)

Slika 23 -

<https://www.facebook.com/opcinalokve/photos/pcb.927995157309534/927984623977254/?type=3&theater> (20.8.2016.)

Slika 24 - osobna fotografija (21.7.2016.)

Slika 25 - osobna fotografija (21.7.2016.)

Slika 26 - osobna fotografija (14.4.2016.)

Slika 27- osobna fotografija (14.4.2016.)

Slika 28 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 29 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 30 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 31 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 32 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 33 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 34 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 35 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 36 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 37 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 38 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 39 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 40 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 41 - osobna fotografija (26.5.2016.)

Slika 42 - osobna fotografija (13.12.2015.)

Slika 43 - osobna fotografija (13.12.2015.)

Slika 44 - osobna fotografija (13.12.2015.)

Slika 45 - osobna fotografija (13.12.2015.)

SADRŽAJ

1.	Uvod.....	3
2.	Geografski položaj i reljef Gorskog kotara.....	5
2.1	Klima.....	7
2.1.1	Ledolom.....	7
2.2	Tlo.....	8
2.3	Krajolik.....	8
3.	Turizam u Gorskome kotaru.....	10
3.1	Zeleni vir.....	10
3.1.1	Festival malina.....	12
3.2	Skračka draga.....	13
3.2.1	Woodrock.....	14
3.3	Skrački vrh – Velika Gospa.....	15
3.4	Golubinjak.....	16
3.4.1	Noć skulptura.....	17
3.4.2	Natjecanje šumara - šumsko gospodarstvo Delnice iz 1981.....	18
3.5	Izvor rijeke Kupe – netaknuta priroda.....	18
3.6	Muzej šumarstva, lova i ribolova.....	20
4.	Povijest šumarstva u Gorskome kotaru.....	21
a)	Od davnih vremena do 1945.....	21
b)	Od 1945. do 1989.....	24
c)	Od 1990. do 1995.....	25
4.1	Stara goranska pilana – venecijanska drvena jarmača.....	26
4.1.1	Imanje „Stara žaga“.....	26
5.	Značenje šuma nekad i danas.....	33
5.1	Nekad.....	33
5.2	Danas.....	34
5.2.1	Kuća za odmor Sobol.....	34
6.	Zaključak.....	37
7.	Literatura.....	38
8.	Prilozi.....	40